

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยรูปแบบการพัฒนาตลาดนัดสีเขียวอย่างมีส่วนร่วมของผู้ผลิตและผู้บริโภค กรณีเครือข่ายตลาดนัดสีเขียวกมลไสย อำเภอกมลไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์และสภาพปัญหาของผู้ผลิตและผู้บริโภค ทั้งการผลิต พฤติกรรม และทัศนคติ องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องจากบทเรียนที่อื่นๆ รวมถึงศึกษาปัจจัยที่เอื้อหนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้ผลิตและผู้บริโภคในตลาดนัดสีเขียว และพัฒนารูปแบบตลาดนัดสีเขียวจากการมีส่วนร่วมของผู้ผลิตและผู้บริโภค มีกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ประกอบด้วย กลุ่มผู้ผลิต 16 เครือข่าย รวมสมาชิก 77 ราย ตัวแทนผู้บริโภค จำนวน 100 ราย มีระยะเวลาดำเนินงาน 1 ปี นับตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2558 ถึงเดือนพฤษภาคม 2559 ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวิธีการเก็บข้อมูล คือ การสนทนากลุ่มย่อย แบบสอบถามผู้บริโภค แบบสอบถามผู้ผลิต การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมและการศึกษาจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ เอกสารที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาตลาดนัดสีเขียวในพื้นที่อื่นๆ

ผลการศึกษา ด้านสถานการณ์และสภาพปัญหาของผู้ผลิต พบว่า สมาชิกผู้ผลิตมีรูปแบบการผลิตแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ 1) ผลผลิตพืชผัก 2) การเลี้ยงสัตว์ 3) ผลิตภัณฑ์ประเภทของใช้ในครัวเรือน 4) อาหารแปรรูป และ 5) อาหารสำเร็จรูป โดยส่วนใหญ่ผู้ผลิตจะมีลูกค้ามารับซื้อที่แปลงผลิตโดยตรง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการตัดสินใจหันมาเลือกกระบวนการผลิตแบบอินทรีย์เนื่องจากมีใจรัก มีความสนใจ และมีความรู้เดิมที่ผ่านการศึกษาดูงาน และอบรมที่หน่วยงานต่างๆ เป็นจัดอบรมให้ อีกทั้งบางส่วนเคยมีประสบการณ์ในอดีตที่ได้รับผลกระทบจากการใช้สารเคมีในการเกษตร จึงเปลี่ยนกระบวนการผลิตมาเป็นแบบอินทรีย์ ปัญหาอุปสรรคในการผลิต คือ ขาดการวางแผนร่วมกัน มีการผลิตซ้ำกัน เมื่อนำไปขายก็ถูกต่อรองราคา และไม่มีตลาดรองรับผลผลิตที่แน่นอน ทำให้ราคาผลผลิตตกต่ำ ขาดตลาดสำหรับการจำหน่ายผลผลิต ขาดองค์ความรู้เรื่องการแปรรูปผลผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่า ขาดทักษะการขายและการพัฒนาบรรจุภัณฑ์

ด้านสถานการณ์และสภาพปัญหาของผู้บริโภค พบว่า ปัจจัยด้านกายภาพ ผู้บริโภคที่มาใช้บริการส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง เป็นกลุ่มชนชั้นกลางในชุมชนที่ประกอบอาชีพข้าราชการ โดยผู้ที่มาจับจ่ายใช้สอยอายุประมาณ 50 ปีขึ้นไปที่เคยรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับอาหารปลอดภัยและการทำเกษตรอินทรีย์ โดยปัจจุบันเริ่มมีกลุ่มผู้บริโภครุ่นใหม่เข้ามาใช้บริการมากขึ้นเมื่อเทียบกับช่วงแรกในการเปิดตลาด อิทธิพลและปัจจัยที่ทำให้ผู้บริโภคทั้งรายใหม่และรายเก่ารู้จักและยังคงเข้ามาใช้บริการตลาดนัดสีเขียวอย่างต่อเนื่องนั้น เกิดจากอิทธิพลทางด้านการสื่อสารแบบปากต่อปาก (word of mouth) สิ่งที่เป็นแรงจูงใจในการเลือกซื้อสินค้าปลอดสารพิษคือตัวผู้บริโภคเอง ที่เกิดจากการเชื่อใจในตัวผู้ผลิต เนื่องจากส่วนใหญ่ค่อนข้างรู้จักและคุ้นเคยกับตัวผู้ผลิต เห็นกระบวนการผลิตว่ามีความปลอดภัยจริง นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้บริโภคส่วนใหญ่มีทัศนคติที่เล็งเห็นความสำคัญของสินค้าปลอดสารพิษเป็นอย่างมาก ทำให้เกิดการตัดสินใจซื้อสินค้าในตลาดมากกว่าจะซื้อสินค้าในตลาดใกล้เคียง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษ ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ 1) ผลิตภัณฑ์ (Product) การออกแบบผลิตภัณฑ์ ความหลากหลายของผลผลิต 2) ราคา (Price) ผลผลิตในตลาดนัดสีเขียวกมลไสย เมื่อเทียบราคากับตลาดภายนอกแล้ว มีราคาเท่ากันกับตลาด

ภายนอก บางชนิดถูกกว่า ซึ่งเมื่อเทียบกับคุณค่าและกรรมกรวิธีในการผลิตแล้วมีต้นทุนในการผลิตค่อนข้างสูงกว่า 3) การจัดจำหน่าย (Place) คือ เป็นสถานที่จำหน่ายหาซื้อง่าย ตำแหน่งที่ตั้งโดดเด่น และควรมีการจัดหมวดหมู่สินค้าชัดเจน และ 4) การส่งเสริมการตลาด (Promotion) คือ คนขายให้ข้อมูลเกี่ยวผลิตภัณฑ์ รองลงมาเป็นกิจกรรมสาธิตและการให้ข้อมูลผ่านสื่อ

ปัจจัยที่เอื้อหนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้ผลิตและผู้บริโภคในตลาดนัดสีเขียว พบว่า มีอยู่ 5 ปัจจัย คือ 1) ความใกล้ชิดและตระหนักในปัญหาร่วมกัน 2) ความคาดหวังในประโยชน์ส่วนรวม 3) นโยบายและหน่วยงานในท้องถิ่นที่มุ่งเน้นพัฒนาเขตพื้นที่อำเภออมลาลัยเป็นต้นแบบเรื่องความมั่นคงทางอาหาร เรื่องอาหารปลอดภัย 4) การบริหารจัดการบนพื้นฐานการเรียนรู้กันและกัน นำไปสู่การพัฒนาตนเอง การพัฒนากลุ่มเครือข่ายร่วมกัน และ 5) การสร้างกระบวนการเรียนรู้อยู่เสมอ

การพัฒนารูปแบบตลาดนัดสีเขียวจากการมีส่วนร่วมของผู้ผลิตและผู้บริโภค พบว่า จุดเด่นของตลาดนัดสีเขียวอมลาลัย การให้ความสำคัญต่อการผลิตที่อยู่บนฐานคุณธรรมจริยธรรม การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีกระบวนการผลิตที่ปลอดภัยเพื่อให้ผู้บริโภค ดังนั้นรูปแบบการพัฒนาตลาดนัดสีเขียวแบบการพึ่งพาอาศัยและการสร้างอัตลักษณ์ภายใต้วัฒนธรรมชุมชน โดยแบ่งออกเป็น 6 ขั้นตอน คือ 1) การสร้างฐานการผลิตที่มั่นคง 2) การสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างผู้บริโภคและผู้บริโภค 3) ด้านการบริหารจัดการตลาดอย่างเป็นระบบ 4) การตรวจสอบคุณภาพผลผลิต เพื่อเป็นการควบคุมคุณภาพการผลิต สร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภค 5) การสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ และ 6) การสร้างและการขยายเครือข่าย ซึ่งแนวทางการพัฒนาควรอยู่บนพื้นฐานสภาพบริบท และความพร้อมของพื้นที่ มี 2 ส่วน คือ 1) เครือข่ายตลาดนัดสีเขียวอมลาลัย ที่ไม่ได้มุ่งเน้นเพื่อผลิตและจำหน่ายร่วมกัน แต่อาจอยู่ในรูปแบบการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การสนับสนุนปัจจัยการผลิต การเสริมพลังซึ่งกันและกัน 2) หน่วยงานภาครัฐ เอกชน เน้นการสร้างความร่วมมือการทำงานกิจกรรมร่วมกัน และเป็นที่ปรึกษาในการดำเนินงาน เป็นต้น

ข้อเสนอแนะการวิจัย ประกอบด้วย

1) ข้อเสนอแนะต่อประเด็นการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาวิจัยในประเด็นการสร้างเอกลักษณ์และมูลค่าในสินค้าปลอดภัย และมีการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นรูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายตลาดนัดสีเขียวอมลาลัย เพื่อหาหลักการการบริหารจัดการเครือข่ายผู้ผลิตและผู้บริโภคที่เหมาะสม

2) ข้อเสนอแนะต่อท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการสนับสนุนปัจจัยการผลิต และประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับตลาดนัดสีเขียวอมลาลัย สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ มีการตรวจและรับรองมาตรฐานการผลิตให้กับสมาชิกเครือข่ายผู้ผลิตเกษตรกรอินทรีย์ พัฒนาชุมชนอำเภออมลาลัย มีการส่งเสริมความรู้และสนับสนุนปัจจัยการผลิตเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร สำนักงานเกษตรอำเภออมลาลัย สร้างการรับรู้ ตระหนัก และให้ความรู้ในเรื่องการผลิตเกษตรแบบอินทรีย์ หน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้องที่จะนำผลการศึกษาไปปรับใช้ ควรเข้าใจลักษณะบริบทของชุมชน เครือข่าย เพื่อที่จะสามารถประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับผู้ผลิตและผู้บริโภค ตามบริบทนั้นๆ

3) ข้อเสนอแนะต่อนโยบายและการพัฒนา มีการบูรณาการทำงานร่วมกันในแต่ละหน่วยงาน เกี่ยวกับประเด็นเรื่องเกษตรอินทรีย์ การผลิตอาหารปลอดภัย